

Takács Lili¹

Az Analytic Hierarchy Process alkalmazása nemzeti érdekek mérésére

Líbia olasz kül- és biztonságpolitikán belüli
relevanciájának változása

The Use of Analytic Hierarchy Process to Measure National Interests

The Changing Relevance of Libya in Italian Foreign
and Security Policy

Absztrakt

A tanulmány célja az Analytic Hierarchy Process döntéshozatali modell alkalmazása nemzeti érdekek számszerűsítésére. A módszertannal Olaszországnak a Földközi-tenger déli partján fekvő öt államhoz kötődő nemzeti érdekeit elemzem longitudinális vizsgálat keretében (2011–2021). Az egyes államok relatív fontosságában bekövetkező változások ábrázolása megmutatja, milyen okok húzódnak meg az esetleges külpolitikai hangsúlyváltások mögött.

Kulcsszavak: nemzeti érdek, Olaszország, döntéshozatal, Analytic Hierarchy Process

Abstract

The aim of the study is to apply Analytic Hierarchy Process for quantifying Italian national interests. The methodology is used in a longitudinal study (2011–2021) to analyse the national interests of Italy regarding to five states on the southern Mediterranean

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: takacs.lilii@gmail.com

coast. The longitudinal nature of the study enabled me to visualise the eventual changes in the relative importance of each state, which can be an explanation of shifts in foreign policy.

Keywords: national interests, Italy, decision making, Analytic Hierarchy Process

Bevezetés

A tanulmány az euromediterrán térségben való érdekvényesítés és hatalmi erőkitetés stratégiai szerepét vizsgálja az olasz nemzeti érdekek érvényesítése és az ország nemzetközi súlyának növelése szempontjából. A nemzeti érdekek mérése és rangsorolása hosszú ideje foglalkoztatja a külpolitikai kutatást, a stratégiai döntések megalapozásához elengedhetetlenül fontos, széles körben elterjedt, számszerű eredményt hozó módszertana azonban nincsen. Az Analytic Hierarchy Process (AHP) módszertana, amely kvalitatív és kvantitatív szempontokat egyaránt figyelembe vesz, megfelelő eszköz lehet a nemzeti érdekek elemzéséhez, alkalmazása segítséget nyújt a döntéshozóknak a prioritások meghatározásában és így az erőforrások allokálásában.

A tanulmányban AHP módszertant használok az olasz nemzeti érdekek vizsgálatára az euromediterrán térségben, azon belül is Líbiára fókuszálva. A tanulmány keretein belül a Földközi-tenger déli partján fekvő öt állam (Marokkó, Tunézia, Algéria, Líbia és Egyiptom) longitudinális vizsgálatával elemzem Líbia olasz mediterrán külpolitikán belüli relevanciájának változását. Céloom az, hogy feltárjam az olasz érdekek súlyozott területeit ebben a régióban, és értékeljem ezeknek az érdekeknek az időbeli változását. Az eredmények hozzájárulnak a nemzetközi politikai döntések jobb megértéséhez és az olasz külpolitika hatékonyabb alakításához az euromediterrán térségben.

Az olasz külpolitikáról

Olaszország középhatalomként definiálja önmagát, és az ország nemzetközi rangja bizonytalan. Röviden összefoglalva: „utolsó a nagyok között, és első a kicsik között.”² Külpolitikáját gyakran az ország súlyához képest jelentéktelennek és inkonzisztensnek tartják.³

Az olasz külpolitika három interdependens körre épült a köztársaság megszületése óta: atlantizmus, europaizmus és mediterránizmus. A gyorsan változó kormányok az egyensúly megtartására törekedtek.⁴ Az atlantizmus alapja az Egyesült Államokkal és a NATO-val való jó kapcsolat, amely lehetővé teszi Olaszország számára, hogy ellensúlyozza az európai hatalmak gazdasági és biztonsági befolyását.⁵ Az europaizmus azt jelenti, hogy Olaszország támogatja az erős európai integrációt, miközben megőrzi az EU-tól független cselekvés képességét.⁶ A mediterránizmus külpolitikai

² BONVICINI-COLOMBO 2011: 12.

³ CROCI-LUCARELLI 2010: 251–257; CARBONE 2011.

⁴ PARSİ 2016: 118–134; CROCI-VALIGI 2013: 38–54.

⁵ CROCI-FORADORI-ROSA 2011: 81–102.

⁶ CARBONE 2011; ANDREATTA 2008: 169–181.

célja az olasz befolyás kiterjesztése a Mediterráneum régiójában és a regionális hatalmi státusz elérése.⁷

Az euroatlanti stratégiai keret nem volt elegendő Olaszország biztonsági igényeinek teljes körű kielégítéséhez, mivel Olaszországot olyan érdekek kötötték a Földközi-tenger térségéhez, amelyek az USA vagy az európai integráció számára nem voltak elsődlegesek. Ezért alakultak ki természetes kapcsolatok a mediterrán térségben.⁸ Bár a teljesen autonóm mediterrán külpolitikát a nemzetközi rendszer logikája korlátozta, egyes esetekben Olaszország mégis függetlenül cselekedett, például a nyugati szövetségesekkel való ellentétben. A hidegháború alatt Olaszországnak nem volt lehetősége érdemi, független mediterrán külpolitika folytatására, de a bipoláris korszak vége után ezek a korlátozások megszűntek.⁹

A Szovjetunió összeomlása után Olaszország kül- és biztonságpolitikája aktívabbá vált, és az ország átment a biztonság fogyasztójából (*security consumer*) a biztonság előállítójává (*security provider*).¹⁰ A hidegháború utáni politikai elit mind jobb-, mind baloldalról továbbra is a NATO-hoz és az EU-hoz kötötte Olaszország biztonságát. Róma a Közel-Kelettel és a mediterrán térséggel kapcsolatos külpolitikája attól függött, hogy az aktuális kormány az európai vagy az Egyesült Államokkal való bilaterális kapcsolatokat helyezte előtérbe. Azonban előfordult, hogy Olaszország saját utat követett bizonyos esetekben, például illegális migráció vagy energiabiztonság terén, amikor a kormány úgy ítélte meg, hogy az euroatlanti keretrendszer nem nyújt megfelelő garanciát.¹¹ Ilyen kihívások általában a mediterrán térségben jelentkeztek.

Mivel Líbia az olasz külpolitikában a gyarmati idők óta különleges szerepet játszik, a bilaterális kapcsolatokra vonatkozó szakirodalom történeti szempontból gazdag. Általános egyetértés van abban, hogy a gyarmati időszak tapasztalatai ma is hatással vannak a két ország viszonyára.¹² 2011 előtt Olaszország Líbia-politikája elsősorban érdekalapú volt, és az energiaellátás biztosítása, a migráció kezelése és a gazdasági kapcsolatok kiépítése volt a fő célkitűzés, figyelmen kívül hagyva a nemzetközi közösség értékalapú elvárásait. A demokrácia és a stabilitás közötti dilemma esetében a stabilitást részesítették előnyben.¹³

Kaddáfi bukása óta nincs olyan központi hatalom Líbiában, amely megbízható külpolitikai partner lehetne Olaszország számára. Az atomizálódott líbiai belpolitika megnehezíti a hagyományos bilaterális kapcsolatok fenntartását. Ezt a kiszámíthatatlan környezetet tovább nehezíti a regionális és nemzetközi külső szereplők megjelenése, valamint a líbiai konfliktus nemzetköziesedése.¹⁴

⁷ DAVIDSON 2011: 143–160; MOLNÁR 2019: 149–165.

⁸ ALCARO 2010.

⁹ CARBONE 2008: 1–5.

¹⁰ CROCI–VALIGI 2013: 38–54.

¹¹ ALCARO 2010.

¹² BONO 2005; EMILIANI 2012; BORGOGNI–SOAVE 2015; HORVÁTH 2012: 285–298.

¹³ LOMBARDI 2011: 31–44, VARVELLI 2010: 117–130; MIRANDA 2011.

¹⁴ ALIBONI et al. 2017; Eriksson 2016: 817–836; JOFFÉ 2020: 1–7; MOLNÁR et al. 2022: 97–132.

Nemzeti érdekek

A nemzeti érdekek fogalmának megjelenése egybeesik a vesztfáliai béke következtében kialakuló nemzetállamok megjelenésével. Carl Schmitt megfogalmazásában „az államok nem értékekért, hanem érdekekért harcolnak, csak akkor harcolnak értékekért, ha azok egybeesnek az érdekeikkel”.¹⁵

A nemzeti érdek definiálása legalább olyan nehézségekbe ütközik, mintha a filozófia területén a „jó”-t próbálnánk meghatározni. Összetettsége több tényezőtől ered: mivel a nemzeti érdek természetéből fakadóan elválaszthatatlanul kötődik a nemzet–állam–nemzetközi rendszer gondolatkörhöz, a nemzetközi kapcsolatok különböző elméleti irányzatai is különböző módon gondolkoznak a nemzeti érdekről. A liberalista elméletek szerint a nemzeti érdekeknek a béke elérését, az államok közötti harmónia megteremtését kell szolgálniuk.¹⁶ A liberalizmus szerint az állam nem monolitikus, mint a realista elméletek szerint, hiszen számtalan különböző szereplőt és különböző érdekeket hordoz magában.¹⁷

A realista irányzat képviselői a nemzeti érdekek ütközéséből vezetik le a nemzetközi politika mozgatórugóit. A nemzeti érdek realista meghatározásához az állam területi és politikai integritását veszik alapul: a túlélés jelenti az alapvető nemzeti érdeket, minden más ennek van alárendelve, hiszen semmilyen egyéb érdek nem biztosítható, amíg az állam léte veszélyben van.¹⁸ A realista megközelítés az érdekeknek a hatalmi tényezőktől független változását nem veszi figyelembe, a külpolitika – az állam adottságaiból kiindulva – folytonos, célja a túlélés biztosítása,¹⁹ az érdekek pedig állandók. A nemzeti érdek azonban nemcsak a hatalomból és a földrajzi helyzetből következik, hanem a politikai hagyományok, eszmék, az államon belüli erők és döntéshozók, valamint a múltbéli tapasztalatok is meghatározzák. Ez a gondolat átvezet a neoklasszikus realista iskola elképzeléséhez, hiszen megjelenik a kétszintűség. Az előbbieken alapján a nemzeti érdek fogalma két komponensből áll össze: az állam adottságaiból fakadó (szükségyszerű) elemekből, valamint a körülmények által meghatározott (változó) elemekből. Az erőforrások megfelelő allokációjához szükség van arra, hogy különbséget tegyünk a nemzeti érdek szükségyszerű és változó elemei között. A szükséges elemek tendenciaszerűen magukban foglalnak változó elemeket is, amelyek megvalósítása a nemzeti túlélés érdekében elkerülhetetlen célként jelenik meg.²⁰ Ezek az érdekek nem zárják ki egymást kölcsönösen, egymással versengenek a figyelemért és az erőforrásokért, intenzitásuk helyzetfüggő.²¹

¹⁵ GAISER 2005: 17.

¹⁶ BURCHILL 2005: 125.

¹⁷ MORGAN 2007: 25–26; BALOGH 2013: 47.

¹⁸ DUNNE–SCHMIDT 2005: 164.

¹⁹ JACKSON–SØRENSEN 2003: 82; GOLDSTEIN–PEVEHOUSE 2008: 60.

²⁰ HOFFMANN 1995: 5; VASS 2002: 35–36.

²¹ Különböző nemzetközi relevanciájú események eltérő mértékben kötik le az állam vezetőinek figyelmét. Például A ország vezetőit aggaszthatják B ország határain belüli történések, de ennek intenzitása több tényezőtől függ, amelyek meghatározzák a ráfordított figyelmet és erőforrásokat: A ország határaitól való távolság, B ország kormányának összetétele, A és B ország közti kereskedelmi kapcsolatok, történelmi kapcsolatok stb.

Gaiser szerint nemzeti érdekek tekinthetjük egy állam azon politikai, gazdasági, katonai és kulturális céljait, amelyek elérése szükséges az állam integritásának megőrzéséhez.²²

Ahogy látható, a nemzeti érdek összetettségéből fakadóan többféleképpen meghatározható, a definíciók közös nevezője a nemzetállam öfenntartásához kapcsolódik. A 21. században ez már nem a területi integritás és a politikai függetlenség hagyományos, merev értelmezésében használandó, hanem a politikai, társadalmi, gazdasági struktúrák jellegzetességeinek figyelembevételével. A nemzeti érdek különböző definícióinak azonban közös eleme kell hogy legyen az állam politikai, gazdasági előnyökhöz jutását eredményező nemzetközi pozíciószerezése, céljainak megvalósítása. Erre tekintettel az alábbiak szerint használom a nemzeti érdek fogalmát.

Nemzeti érdekek tekintem azokat a folyamatosan fennálló célokat, amelyek különböző területekre (szektorokra) vonatkoznak, és amelyek biztosítására az állam törekszik. Az érdekek sérülése, veszélybe kerülése esetén az állam a rendelkezésére álló eszköztár kényszerítő eszközeivel lép fel. Nem kizáró jellegűek, intenzitásuk változó.

Szektorális biztonság

A hidegháború végével felszínre kerültek a bipoláris szembenállás katonai jellege által háttérbe szorított biztonsági kategóriák, a hagyományos biztonságot veszélyeztető tényezőkön kívüli veszélyforrások addig kevés hangsúlyt kaptak. A kilencvenes években kezdte meg térnyerését a Barry Buzanhoz és az úgynevezett koppenhágai iskolához köthető szektorális biztonságfelfogás, amely a katonai tényező mellett hangsúlyozza a biztonság társadalmi, gazdasági, politikai és környezeti dimenzióit is. Buzan a biztonságot érintő veszélyforrásokat öt szektorba sorolja: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti szektor. Ezek fogalmilag elkülöníthetők, de egymástól nem függetlenek, pókhálószerűen összekapcsolódva hatnak egymásra.²³ Hasonlóan a Helsinki Záróokmányhoz, a buzani biztonságfelfogásban is a biztonság átfogó értelmezése jelenik meg, nem helyezve előtérbe a biztonság katonai aspektusait. Mindkét értelmezésben kihangsúlyozandó a dimenziók/szektorok közötti interdependencia.

- *A biztonság katonai szektorába tartozó nemzeti érdekek:* a szuverenitás és a területi sérthetlenség biztosítása, a saját állampolgárok védelme, a külső agresszió elrettentésére és elhárítására való képesség megteremtése, valamint partnerségen és együttműködésen, valamint jó szomszédsági viszonyon alapuló nemzetközi kapcsolatrendszer kialakítása.
- *A gazdasági szektor nemzeti érdekei:* gazdasági jólét és stabilitás biztosítása.
- *A politikai szektor nemzeti érdekei:* stabil, a törvények feltétlen betartatását szavatoló jogállamiság kialakítása, szilárd alapjainak megteremtése, az alkotmányos rend védelme; hatékony bel- és külpolitika folytatása, a belső stabilitás és az állami intézményrendszer működésének fenntartása.

²² JEAN 2008: 69–70.

²³ BUZAN – WÆVER – DE WILDE 1998; BUZAN–WÆVER 2003.

- *A társadalmi szektor nemzeti érdekei:* társadalmi-politikai stabilitás, a társadalmi folyamatok szabályozhatóságának fenntartása, az önazonosság garantálása, a nyelv, a kultúra, a nemzeti hagyományok, értékek, a vallási-nemzeti identitás fenntarthatóságának biztosítása, az egyén, a társadalom és az állam jogainak és kötelességeinek harmonizációja, a társadalmi igazságosság érvényesítése, általánosságban olyan értékek védelme, amelyeket a társadalom tagjai magukénak vallanak.
- *A környezeti szektor nemzeti érdekei:* a társadalmi jólét fenntartásához szükséges környezeti elemek biztosítása (például ivóvízhez való hozzáférés) és megőrzése.²⁴

A buzani biztonságelmélet és a fent ismertetett, nemzeti érdekekkel foglalkozó szakirodalom alapján az alábbiak szerint határozom meg Olaszország líbiai érdekeit:

- *katonai szektor:* Líbiában élő olasz állampolgárok védelme, dzsihadista terrorizmus Olaszországba szivárgásának megakadályozása;
- *gazdasági szektor:* kereskedelmi kapcsolatok stabilitásának biztosítása, energiabiztonság garantálása és az ellátás diverzifikálásához való hozzájárulás;
- *társadalmi szektor:* az Olaszországba irányuló illegális migráció megfékezése, az Olaszországon belüli társadalmi feszültségek csökkentése;
- *politikai szektor:* a líbiai belső rend és stabilitás, működőképes intézményrendszer fenntartása;
- *környezeti szektor:* a járványok Olaszországba terjedésének megakadályozása.

Módszertan: Analytic Hierarchy Process

A politikusoknak a döntéshozatalhoz szükségük van olyan modellekre, amelyekkel meghatározható, hogyan (és milyen területeken) használják fel a rendelkezésre álló erőforrásokat. Ezekhez évtizedek óta használnak az elemzők különböző, főként kvalitatív módszereket, mint például a RAND Corporation által a negyvenes évek végén kifejlesztett Delphit vagy a hatvanas évek elején elterjedt Cross Impact Analysis.²⁵ A hidegháború végével megváltozott nemzetközi környezetben a nemzeti érdekek meghatározása bonyolultabbá és összetettebbé vált.²⁶ A fent jelzett módszerekhez képest az Analytic Hierarchy Process (AHP) kvalitatív és kvantitatív szempontok alapján való döntéshozatalt tesz lehetővé.

Az Analytic Hierarchy Process egy Thomas Saaty által a nyolcvanas években kifejlesztett módszertan, amely többszemponútú döntési problémák megoldását célozza. Az AHP létrehozásakor kifejezett cél volt a szubjektív és objektív elemek szintézisének megvalósítása, a kvantitatív és kvalitatív módszerek integrálása.²⁷ Saaty egy olyan átfogó, logikai és strukturális rendszert alakított ki, amely a döntési probléma jobb megértését biztosítja azáltal, hogy komponenseire bontja a problémát, majd hierarchikus struktúrába rendezi azt. Az AHP különösen alkalmas olyan problémák

²⁴ GAZDAG 2007: 3–6.

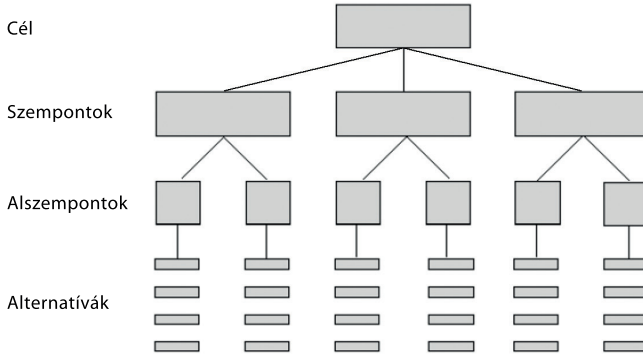
²⁵ NORMAN–HELMER 1951; BRIGHT 1968.

²⁶ JEAN–NAPOLITANO 2005.

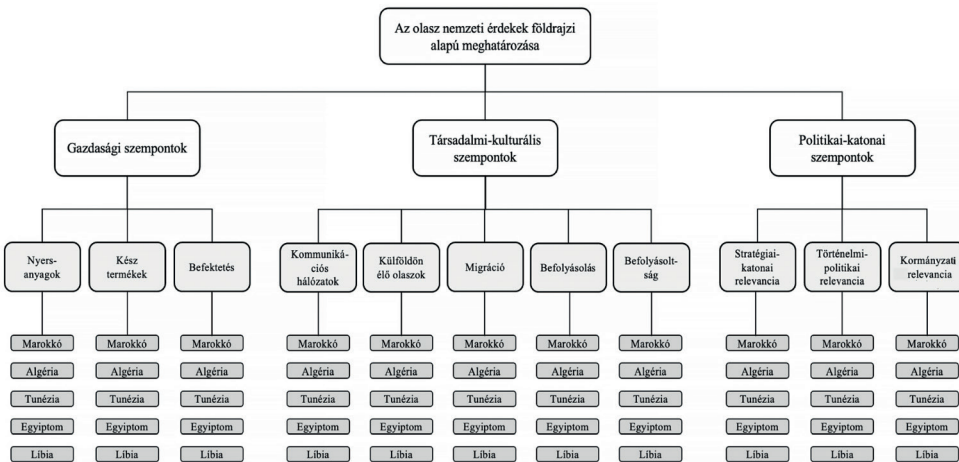
²⁷ SAATY 1990, SAATY–VARGAS 2001.

feloldására, ahol nehezen számszerűsíthető döntési elemek összehasonlítására van szükség²⁸ (mint például a nemzeti érdekek meghatározása). A módszer kidolgozása óta az egyik leggyakrabban alkalmazott többszempontú döntéshozatali módszer lett a döntéshozók és a kutatók körében is. A tanulmány szempontjából releváns alkalmazási területek közé tartozik a legjobb alternatíva kiválasztása, a források allokációja és optimalizálása, illetve a konfliktusok megoldási lehetőségeinek modellezése is.²⁹

Az AHP-ben a döntési probléma egy többszintű fastruktúrán van ábrázolva, amelynek legfelső szintjén a cél, az alatta levő szinteken a szempontok, az alszempontok stb., a legalsó szinten pedig az alternatívák helyezkednek el, szerkezete az 1. ábrán látható.

1. ábra: Az Analytic Hierarchy Process fastruktúrája
 Forrás: RAPCSÁK 2007: 20.

2. ábra: Az Analytic Hierarchy Process fastruktúrájának alkalmazása az olasz nemzeti érdekek meghatározására, az elemzés kiindulási pontja
 Forrás: a szerző szerkesztése

²⁸ DULEBA 2006: 1.

²⁹ Az alkalmazási területekről bővebben VAIDYA–KUMAR 2006.

A modell a versengő célok közti döntéshozatalt támogatja, ezért megfelelő a nemzeti érdekek méréséhez. Ahhoz, hogy versengő célok között tudjunk dönteni, értékelni és mérni kell a döntés valamennyi aspektusát, amelyek között egyesek kvantitatívak (számszerűen mérhető), mások kvalitatívak; egyesek fontosak, mások kevésbé azok. Az önmagában nehezen definiálható nemzeti érdekek mérésére eljárásra van szükség, amely a nem számszerűsíthető összefüggéseket is kezelni tudja. A Delphivel és a Cross Impact Analysis-szal szemben az AHP lehetővé teszi, hogy a konkrét, mérhető tényezőkkel és a kevésbé mérhető faktorokkal egyaránt foglalkozhassunk, relatív súlyok alkalmazásával lehetővé teszi, hogy számszerű kapcsolatot állítsunk fel a hierarchia elemei között.

Az AHP-modellekben a döntési feladat az alábbi lépésekkel oldható meg:

1. szempontok relatív súlyainak meghatározása;
2. alternatívák értékelése a megadott szempontok szerint;
3. a súlyozás és az értékelések összegzése.

Az AHP a döntési problémáinak megoldását a páros összehasonlítás módszerével végzi el, amelyet a szempontok súlyozására és az alternatívák egyes szempontok szerinti értékelésére egyaránt alkalmazunk.

A módszer a nemzeti érdekek vonatkozásában lehetővé teszi, hogy hierarchiát alakítsunk ki téma és terület között, amely alapján a döntéshozó dönteni tud az erőforrások allokációjáról. AHP módszertan alkalmazásával 2008-ban Luciano Bozzo, Carlo Simon-Belli és Pietro Batacchi számszerűsítette Olaszország nemzeti érdekeit. A tanulmány keretein belül azonos módszertan alkalmazásával a Földközi-tenger déli partján fekvő öt állam (Marokkó, Tunézia, Algéria, Líbia és Egyiptom) vizsgálatával kívánom elemezni Líbia olasz mediterrán külpolitikán belüli relevanciájának változását. Az AHP módszert longitudinális vizsgálat keretében, 2011-es, 2016-os és 2021-es adatokkal is elvégzem annak érdekében, hogy a vizsgált államok relatív fontosságában bekövetkező esetleges változások számszerűsíthetővé váljanak. A módszertan egységességének megőrzése érdekében elfogadom az Bozzo–Simon-Belli–Batacchi-féle súlyozást a szempontok és az alszempontok között.

Az Analytic Hierarchy Process keretében három szempontból vizsgálom Olaszországnak a Földközi-tenger déli partján fekvő államokhoz kötődő érdekeit: társadalmi-kulturális, gazdasági és politikai-katonai szempontok alapján, amelyek lefedik a buzani biztonságfelfogás gazdasági, politikai és katonai szektorát. Mivel a biztonság különböző szektorai közt sem állapítható meg hierarchikus viszony, e három nagy szempont is egyenlő súlyokkal rendelkezik az elemzés keretein belül. Egyrészt ilyen tág kategóriák súlyozása jelentős torzulást okozna az eredményekben, másrészt pedig e szempontok egyenlő súlyú vizsgálata lehetővé teszi az egyes területek relatív fontosságának jobb ábrázolását. Másként fogalmazva jobban kimutatható, hogy Olaszország egy adott országhoz gazdasági, kulturális vagy katonai értelemben kötődik leginkább.

A vizsgálat során alkalmazott szempontok és alszempontok relatív súlyukkal együtt a következők:

- *Társadalmi – kulturális szempontok*
 - kommunikációs hálózatok: Olaszország és a másik ország közötti kommunikáció és információáramlás kiterjedtsége és intenzitása → relatív fontossága 28%;

- külföldön élő olaszok: az adott országban élő olasz állampolgárok száma (ez a szempont azért fontos, mert 2006 óta a külföldön élő olaszok is szavazhatnak, meghatározott számú képviselőt juttathatnak be a törvényhozásba, ügyükkel külön foglalkoznak a kormányzaton belül) à relatív fontosság 28%;
- migráció: beleértve legális és az illegális migrációt is, hiszen a migráció mindkét fajtája arra készíti az olasz kormányt, hogy szakpolitikákat dolgozzon ki e téren, és forrásokat allokáljon. A migrációval szembeni társadalmi attitűdök változása miatt az illegális migrációt nagyobb súllyal mértem (90-10%) à relatív fontosság 21%;
- befolyásoltság: a másik ország Olaszországra gyakorolt kulturális befolyása à relatív fontosság 11%;
- befolyásolás: Olaszországnak a másik országra gyakorolt kulturális befolyása à relatív fontosság 11%.
- *Gazdasági szempontok:*
 - nyersanyagok: idetartoznak az energiabiztonság garantálásához szükséges nyersanyagok (kőolaj, földgáz), figyelembe véve Olaszország stratégiai erőforrásoktól való függőségét à relatív fontosság 50%;
 - késztermékek: olasz késztermékek exportja à relatív fontosság 25%;
 - befektetések: az olasz közvetlen külföldi tőkebefektetés (*foreign direct investment*, FDI) célországai à relatív fontosság 25%;
- *Politikai-katonai szempontok:*
 - stratégiai-katonai relevancia: ez az kategória több tényezőt foglal magában: fenyegetés foka és intenzitása (lásd terrorcsoportok jelenléte az adott területen, tömegpusztító fegyverek proliferációja stb.), szűk értelemben vett stratégiai-katonai súly, partnerségi kapcsolat megléte stb. à relatív fontosság 50%;
 - történelmi-politikai relevancia: történelmi kapcsolatok, diplomáciai kapcsolatok megléte és mélysége à relatív fontosság 25%;
 - kormányzati relevancia: az adott kormány mekkora fontosságot társít a külpolitikájában egy adott térséghez à relatív fontosság 25%.

Az elemzés során az AHP fent említett lépéseit az alábbiak szerint végeztem el:

1. Szempontok relatív súlyainak meghatározása: az elemzésben az alapul vett Bozzo-, Simon-Belli- és Batacchi-féle elemzés súlyait használtam.
2. Alternatívák értékelése a megadott szempontok szerint:
A lépés magában foglalta a forrásértékek kigyűjtését és meghatározását. Ahogy a szempontrendszer alapján látható, egyes értékek könnyedén számszerűsíthetők (például gazdasági szempontok alszempontjai), más értékek nehezebben. A nehezen számszerűsíthető alszempontoknál törekedtem a lehető legtöbb olyan részkategóriát találni, amely számszerűsíthető, ezek összegzésével kaptak az kategóriák értékeit. A nem kvantifikálható elemeknél az országok egymáshoz viszonyított erejét a súlyok meghatározásánál használt skála segítségével állapítottam meg. Erre a vegyes számításra példa a stratégiai-katonai relevancia alszempont, amelynek értékét több részkategóriából határoztam meg: az adott ország aktuális terrorizmusindexe (*Global Terrorism Index*)

egyszerűen számszerűsíthető, a hadseregének erejét és felszereltségét az 1-től 9-ig terjedő skálán határoztam meg a Military Balance elemzése alapján, a stratégiai partnerség értékeléséhez szintén skálát használtam, a partneri viszony megléte mellett értékeltem annak mélységét is. Hasonlóan vegyes (skála és abszolút érték) számítási módszert alkalmaztam a történelmi-politikai relevancia meghatározásánál: a diplomáciai kapcsolatok felvételének ideje mellett figyelembe vettem annak időszakos megszakadásait, az adott országban jelen levő olasz külképviseletek számát, valamint a két ország közt megkötött, érvényes nemzetközi szerződések számát is. Ezen kategórián belül értékeltem a gyarmatosítást is. Az értékek meghatározásánál igyekeztem minél több számszerűsíthető elemet figyelembe venni a szubjektivitás minimalizálása érdekében.

3. A súlyozás és az értékelések (tehát az 1. és 2. pont) összegzése:

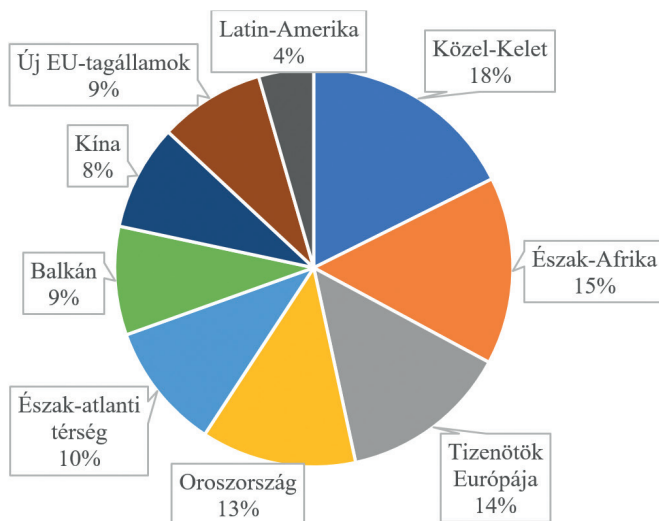
A forrásértékek kigyűjtése és rendszerezése után az adatsorokat normalizáltam. A normalizált értékeket súlyoztam, végül kiszámoltam a súlyozott, normalizált értékek százalékos megoszlását.

Összességében az AHP fentiek alapján való alkalmazásával a nemzeti érdekek relatív fontosságának mérésére megfelelő módszertant dolgoztam ki. Mindezzel együtt figyelembe kell venni azt, hogy e módszertannal a – politikai döntéseket egyébként befolyásoló – emberi döntéshozatal, valamint a hibázási lehetőségek súlyát minimálisra csökkentettem. A vizsgálat eredményei százalékos formában relatív fontosságot jeleznek, a vizsgálati szempontok számszerű sokasága lehetővé teszi a vizsgált országok méretbeli különbségeinek kiegyensúlyozását, ezzel az alkalmazott módszertan a nemzeti érdekek mérésének és vizsgálatának egy megfelelő, de nem kizárólagos módja.

Olaszország mediterrán térségbeli nemzeti érdekeinek meghatározása az AHP módszertan használatával

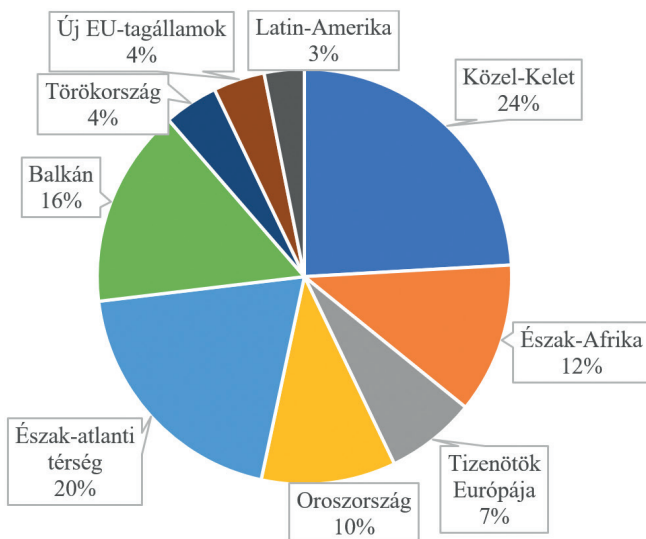
Bozzo, Simon-Belli és Batacchi 2008-ban az AHP-modell használatával határozták meg Olaszország nemzeti érdekeit és azok földrajzi elhelyezkedését. Bár ez az elemzés 2008-ban készült, a Glasier-féle koncepció, a nemzeti érdekek állandóságának elfogadásával ma is releváns eredményeket mutat. Az elemzésben az alábbi földrajzi egységek szerepét vizsgálták: Közel-Kelet, észak-atlanti régió, a „tizenötök” Európája, Balkán, Oroszország, Észak-Afrika, az EU-hoz „újonnan” csatlakozottak (minden EU-tagállam, amely a tizenötök után csatlakozott), Latin-Amerika, Kína, Törökország, Afrika szarva, exszovjet területek. A vizsgálat alapját társadalmi-kulturális, gazdasági, és politikai-katonai kritériumok adták, amelyek mindegyikét további alkritériumokra bontották. Míg a társadalmi-kulturális részt természetszerűleg az európai és az atlanti területek elsősége jellemzi, mind a gazdasági, mind a politikai-katonai területen a közel-keleti és az észak-afrikai régiók „előretörése” figyelhető meg.

A gazdasági kritériumok alapján a nyersanyagok kategóriában ez a két térség 50%-ot tesz ki, míg a végtermékek és befektetések területén nagyjából 25-25%-ot, ez az kategóriákat összesítve 28,7%-ot jelent, Törökországot nem számítva.

3. ábra: Gazdasági szempontból a 9 legfontosabb földrajzi terület 2008-as számítások alapján
 Forrás: BOZZO-SIMON-BELLI-BATACCHI 2008: 80.

A politikai-katonai mutatók vizsgálata hasonló képet mutatott a 2008-as vizsgálatban. A stratégiai-katonai alkategóriában a közel-keleti és az észak-afrikai térséghez kötődő nemzeti érdekek relatív fontossága eléri az 50%-ot, a történelmi és a politikai fontosság alkategóriája pedig 25-25%-ot ért el, ez a három alkategóriát összesítve 38,9%-ot jelent.

4. ábra: Politikai-katonai szempontból a 9 legfontosabb terület 2008-as számítások alapján
 Forrás: BOZZO-SIMON-BELLI-BATACCHI 2008: 83.

Az elemzés konklúziója alátámasztja a mediterrán térség fontosságára vonatkozó feltételezést. Az összes mutatót és az összes vizsgált földrajzi térséget figyelembe véve Bozzóék arra a következtetésre jutottak, hogy az olasz külpolitikának elsősorban négy területre kell fókuszálnia: az észak-atlanti térségre, a MENA régióra, a „tizenötök Európájára” és a Balkánra, ebből kettő – a MENA és a Balkán – a kiterjesztett Mediterráneumban található.

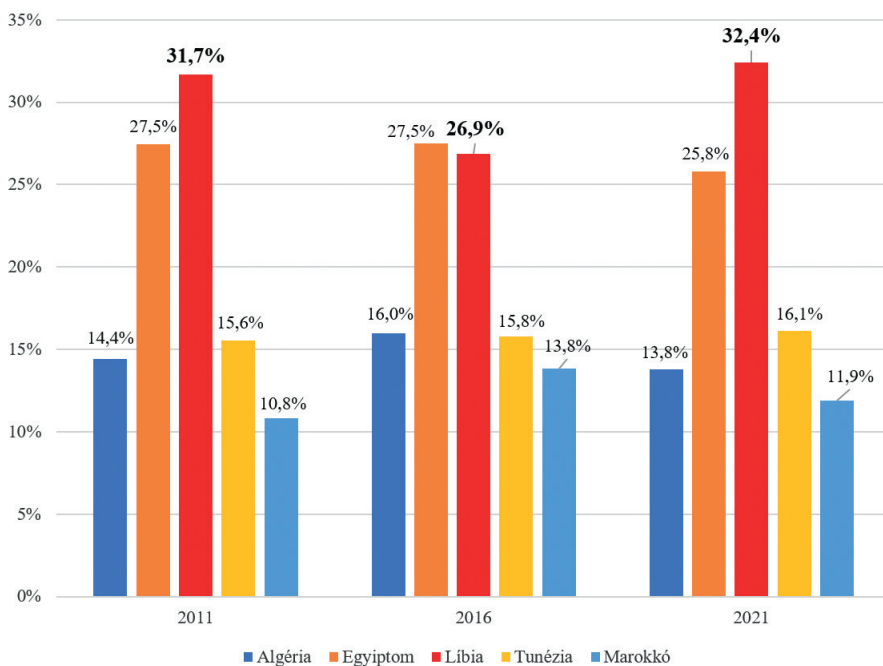
Annak érdekében, hogy meghatározhatóvá váljon, hogy a szűken értelmezett mediterrán térségen belül hol „találhatók” az olasz nemzeti érdekek, a fent ismertetett AHP módszert alkalmazva vizsgáltam meg a Földközi-tenger partján fekvő öt országot, Marokkót, Líbiát, Algériát, Egyiptomot és Tunéziát. Elfogadva azt a feltételezést, amely szerint a nemzeti érdekek alapvetően állandók, az AHP módszert longitudinális vizsgálat keretében alkalmaztam, hogy az esetleges hangsúlyeltolódások ábrázolhatóvá váljanak. Mivel a tanulmány a 2011 és 2021 közötti időszakra koncentrál, a vizsgálat során e két év adatai mellett a közbenső, 2016-os év adatait is felhasználom. A negyedik felhasznált adatsor a 2010-es, ennek szükségességét az indokolja, hogy ez volt az arab tavasz előtt az utolsó teljes év.³⁰

A 2011-es adatok alapján látható, hogy az arab tavasz évében szignifikáns változások következtek be a gazdasági és a társadalmi-kulturális szempontok terén, amelyek 2011 után nem teljes mértékben ugyan, de nagyjából visszaálltak az arab tavasz előtti értékre. A 2010-es adatok használata tehát azt a célt szolgálja, hogy ellensúlyozza a kivételesnek tekinthető 2011-es év adatait. Az AHP módszer alkalmazása azért megfelelő a nemzeti érdekek vizsgálatához, mert a súlyok alkalmazásával az esetleges változások súlyát érzékeltetni lehet: figyelembe kell venni, hogy vannak olyan (al)szempontok (például történelmi-politikai relevancia), amelyek nem változnak jelentős mértékben, míg más (al)szempontoknál (például gazdasági szempontok, migrációs alszempont) markáns változások következtek be.

A korábban ismertetett gazdasági, társadalmi-kulturális és politikai-katonai szempontok AHP-alapú vizsgálata a következő eredményeket hozta (5. ábra).

A katonai-politikai szempontoknál nem következett be olyan jelentős átrendeződés az olasz nemzeti érdekek terén, mint a gazdasági szektorban. Líbia és Egyiptom kiemelkedik a többi ország közül, míg az Egyiptomhoz köthető érdekek százalékos megoszlása állandó maradt 2011 és 2016 között, Líbia relatív fontossága kismértékben csökkent csak, majd 2021-re a 2011-es szint fölé emelkedett. A vizsgált időszakban az öt ország jelentősen eltérő fejlődési pályát járt be politikai, gazdasági, társadalmi és biztonsági szempontból is, az arab tavasz után eltérő gyorsasággal tért vissza a stabilitás, de ez nem minden országban bizonyult egyformán tartósnak. Líbia relatív fontosságának újbóli erősödése elsősorban az aktuális kormányzati relevancia alszempont értékei növekedésének (a Líbiával kapcsolatos kormányzati kommunikáció arányainak jelentős növekedése), valamint a konfliktus nemzetköziesedése következtében a Líbiába külföldről beáramló modern fegyverzet okozta.

³⁰ A 2010-es évet a megfelelő információk elérhetetlensége miatt csak a gazdasági szektorban vizsgáltam, hiszen ez volt az egyetlen olyan terület, ahol az összes szükséges információ elérhető volt. A politikai-katonai és a társadalmi-kulturális szempontokhoz szükséges adatoknak csak töredéke érhető el, mivel így a vizsgálat eredménye túlságosan torz lett volna, a számítástól eltekintettem.

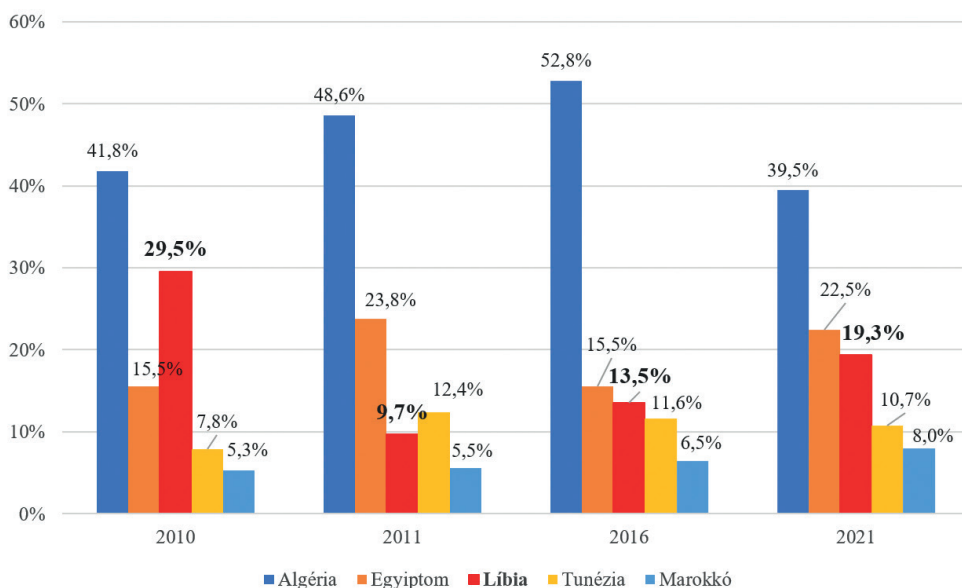

5. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, politikai-katonai szempontok alapján
 Forrás: TAKÁCS 2023: 69

A katonai, politikai szempontoknál Líbia relevanciájának 2011 utáni csökkenésében elsősorban az játszik szerepet, hogy a stratégiai-katonai relevancia alszempontban vizsgált líbiai hadsereg felszereltsége nagyon leromlott, a többi országhoz képest meggyengült a líbiai hadsereg ereje, és ez az alszempont rendelkezett a legnagyobb súllyal. Ezzel szemben a terrorizmus adott országbeli veszélyét és elterjedését mérő globálisterrorizmus-indexe mindegyik országnak növekedett. Míg 2011-ben ebből a szempontból Líbia volt a legkevésbé veszélyeztetett az öt vizsgált ország közül, 2016-ra a lista elejére került, 2021-re Egyiptom mögött a második legvesélyeztetettebb ország az öt vizsgált állam közül. A történelmi-politikai relevancia alszempontjai közül Líbia kiemelkedik, ezen a téren jelentős változás nem várható. Az, hogy a gyarmati kapcsolatok ellenére Líbia nem emelkedik ki nagyon ebből a szempontból, azzal magyarázható, hogy az alszempont többi tényezőjében nem ér el kiemelkedő értékeket: példának vehetjük az adott időpontig aláírt bilaterális szerződések számát, míg Líbiával 2011-ig 21 nemzetközi szerződést írt alá Olaszország, Egyiptom esetében ez a szám 102 volt. 2011 és 2021 között Olaszország mindegyik állammal kötött új nemzetközi szerződéseket, de ez Líbiával különböző okokból kifolyólag (például évekig a hatalmi monopólium hiánya jellemezte Líbiát) lassabb ütemben történt, mint a többi országgal: míg Tunézia esetében 2011 és 2021 között 77-ről 103-ra nőtt a megkötött szerződések száma, Líbiánál 21-ről 25-re.

A módszer lehetővé tette a megkötött szerződések jelentőségének vizsgálatát, hiszen figyelembe vettem a stratégiai partnerségi kapcsolat meglétét és annak tartalmát is. A Földközi-tenger partján fekvő öt észak-afrikai ország közül Olaszország csak

Egyiptommal és Líbiával kötött ilyen szerződést, ezek tartalmilag azonban különböznek egymástól: az egyiptomi szerződés jobban koncentrált társadalmi és kulturális kérdésekre, míg a líbiaiban erőteljesebben jelennek meg a katonai és klasszikus értelemben vett biztonságpolitikai intézkedések, ezért ennek jelentősége az alkalmazott skála szerint nagyobb. A szintén e szempontok alá tartozó aktuális kormányzati relevancia alszempont esetében 2011-ben kiemelkedő volt Líbia fontossága a kormányzati kommunikációban, és bár vezető helyét 2016-ban is megőrizte, a különbség jelentősen csökkent, 2021-re viszont Líbia irányába ismét kinyílt az olló.

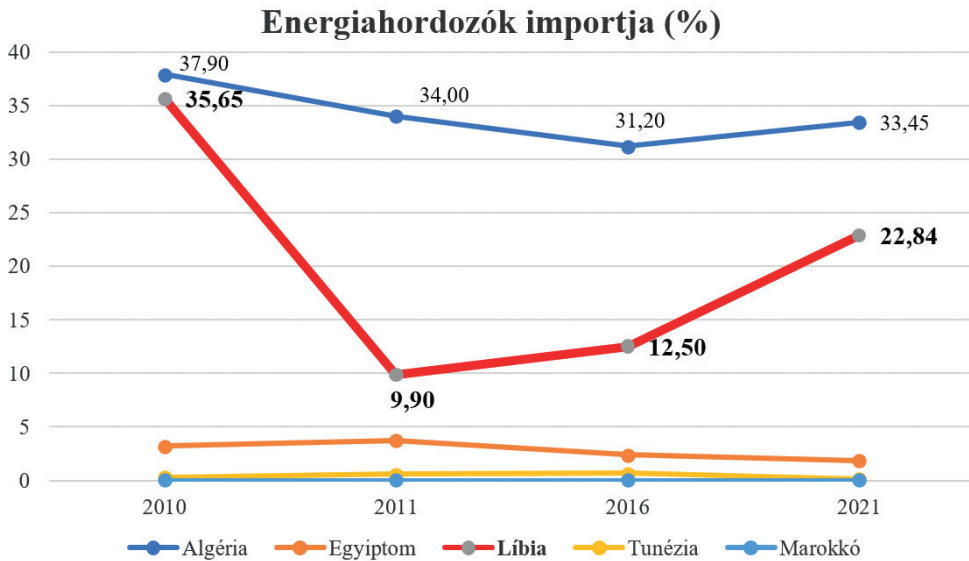

6. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, gazdasági szempontok alapján
Forrás: TAKÁCS 2023: 71

A gazdasági szempontoknál három nagy tényező jelenlétét vizsgáltam, a korábban ismertetett súlyozással. A gazdasági szektorban Olaszország számára Líbia elsődlegesen az energiahordozók kereskedelme miatt fontos, amelyben Algériával együtt kiemelkedett a vizsgált mediterrán országok közül az arab tavasz előtt. Ahogy a 2011-es adatok mutatják, Líbia relevanciája jelentősen visszaesett, ez arra vezethető vissza, hogy a líbiai kőolaj- és földgázexport bezuhanása mellett a Líbiába irányuló olasz export és közvetlen külföldi tőkebefektetés is a töredékére esett vissza. Ezzel szemben a másik négy országnál egyik vizsgált mutató esetében sem figyelhető meg ennyire jelentős csökkenés a 2010-es évhez képest, sőt egyes területek még kisebb növekedést is produkálnak (például Algéria esetében mindhárom mutató növekedett, de növekedett az Egyiptomba irányuló FDI is). Gazdasági szempontból 2016-ra Algéria még inkább kiemelkedett, a többi országhoz kötődő nemzeti érdekek kapcsán két, ellentétes folyamat volt megfigyelhető: míg az arab tavasz évében Tunézia és Egyiptom jelentősége nőtt, 2016-ra nagyjából visszaálltak a 2010-es szintre, Líbia jelentősége

pedig a 2011-es bezuhanás után ismét elkezdett nőni, de minden mutató az arab tavasz előtti szint töredékét érte csak el. Algéria jelentősége alapvetően nem azért nőtt meg ennyire a vizsgált időszakban, mert ennyire nőttek az ide kötődő olasz gazdasági érdekek, hanem azért, mert *hozzá képest* a többi ország (elsősorban Líbia) értékei csökkentek. Fontos tendencia, hogy 2021-re Algéria többi vizsgált országhoz képesti előnye csökkent, Tunézia kivételével a többi ország (Egyiptom, Marokkó, Líbia) relatív fontossága nőtt. E változások háttérében az áll, hogy 2021-re az Algériába irányuló olasz exportot meghaladta az Egyiptomba irányuló export, a Líbiából importált energiahordozók aránya pedig jelentősen növekedett (12,5%-ról 22,85%-ra).

A Líbiához kötődő olasz nemzeti érdekek 2011 utáni bezuhanásának legfontosabb okát, az energiahordozók importjának csökkenését az alábbi, 7. ábrával lehet szemléltetni, amely megmutatja, hogy a líbiai export az algériaihoz képest mennyire visszaesett, majd hogyan kezdett el újra erősödni.

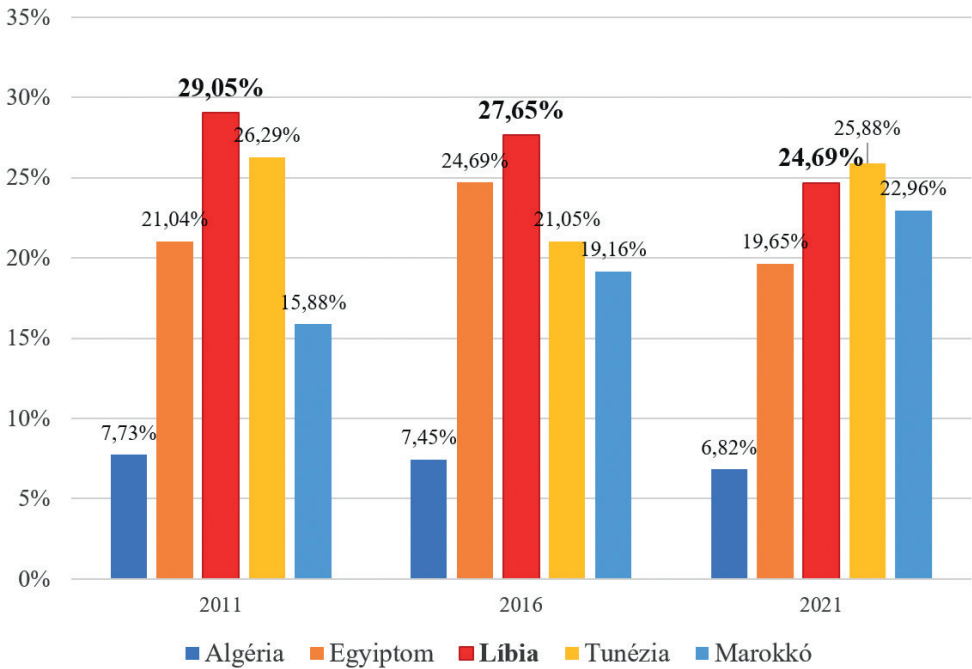

7. ábra: Olasz energiaiimport a Földközi-tenger déli partjáról 2011–2021
Forrás: TAKÁCS 2023: 72

Az ábrán a százalékos arány azt jelzi, hogy az összes olasz kőolaj- és földgázimport hány százaléka érkezik az adott országból.

Bár az AHP módszerrel csak az olasz FDI-t mértem, a mediterrán országok Olaszországba irányuló tőkebefektetéseit nem, Líbia kapcsán kiemelendő, hogy a Líbiai Befektetési Alap olyan stratégiai jelentőségű olasz vállalatokba fektetett be, mint például az Unicredit Bank vagy a Fiat.³¹

³¹ LOMBARDI 2011: 31–44.

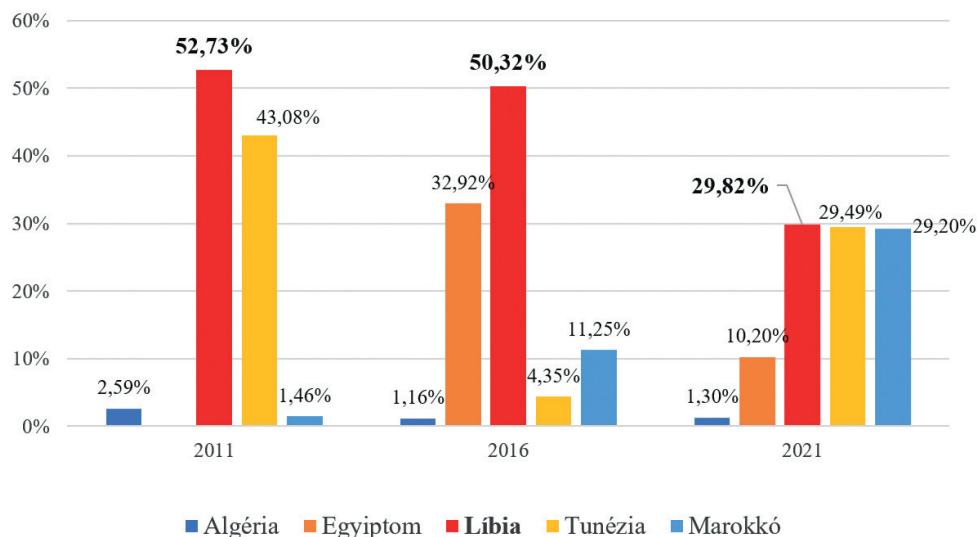
8. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, társadalmi-kulturális szempontok alapján
 Forrás: TAKÁCS 2023: 73

A társadalmi-kulturális szempontoknak van a legösszetettebb alszempontrendszer, ezen a téren Líbia relatív fontosságának kismértékű csökkenése figyelhető meg. A legjelentősebb különbségek a migrációs alszempont területén mutatkoztak meg, ahol Líbiának kiemelkedő szerepe van, elsősorban a tengeri úton illegálisan Olaszországba érkezők száma miatt, hiszen a teljes vizsgált időszakban innen érkeztek a legtöbben. Mivel az alszempont magában foglalja a legális és az illegális migrációt is, Líbia relatív fontossága némileg csökken, mert a másik négy ország állampolgárai sokkal nagyobb számban lépnek be – és vannak jelen – törvényesen Olaszországba, a líbiai állampolgárok száma ebből a szempontból elhanyagolható. Bár az AHP súlyozása szerint a migrációs alszempont a társadalmi-kulturális szempontoknak „csak” a 21,4%-át adja, a jelentősége abban áll, hogy az arab tavasz után indult illegális migrációs hullám, valamint a 2014–2015-ös migrációs és menekültválság következtében a bevándorlás témája az olasz politikai agenda tetejére került, a közbeszéd egyik vezető témájává vált. Bár a 2013. októberi lampedusai szerencsétlenség és a Mare Nostrum művelet még humanitárius szempontból érintette meg az olasz lakosságot, a 2015-ös menekültválság, majd a 2016-ban tengeri úton érkező rekordszámú illegális bevándorló megváltoztatta a mainstream narratívát, a bevándorlásellenes diskurzus felerősödött.³²

³² HERMANIN 2019.

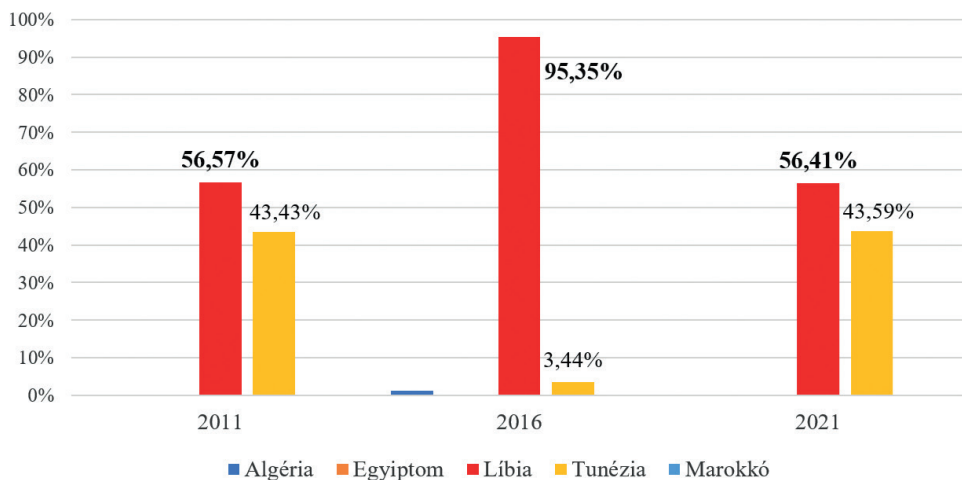
Ahogy a 9. ábrán látható, migrációs szempontból a Földközi-tenger déli partján fekvő öt ország közül Líbiához kötődik a legtöbb olasz érdek. Líbia relatív fontossága 2021-re nagyjából megegyezett Tunéziáéval és Marokkóéval, ez két fő okra vezethető vissza: egyrészt az illegális migrációs trendek megváltoztak, és 2021-re visszaállt a tengeri úton érkezők kiindulási helyében a 2011-es 56–43%-os líbiai–tunéziai arány, eltűnt a 2016-os líbiai dominancia, amikor a tengeri úton érkezők több mint 95%-a Líbiából indult útnak. A Tunéziából és Líbiából útnak indulók száma évről évre változik, a két ország belső instabilitásának függvényében. Líbia esetén két tényező van, amely az indulások számát csökkenti: vagy a part menti sáv milíciák általi totális kontrollja, vagy pedig ennek ellentéte, a teljes anarchia.³³ Az első esetben épp a milíciák tevékenysége gátolja meg az indulásokat (ez volt a célja a Gentiloni-kormányának a part menti milíciák támogatásával), a második esetben pedig pont a nagy fokú bizonytalanság bátortalanítja el a migránsokat, hogy a kihajózási pontokra menjenek. 2021-ben Líbiát egyik helyzet sem jellemezte: új kormány került hatalomra, ami önmagában pozitív fejlemény, azonban a hatalmát még nem tudta megszilárdítani a teljes államterületen, emiatt növekedett az Olaszországba induló migráció.

Az AHP módszertan alkalmazásával megállapíthatóvá vált, hogy a nagymértékű líbiai illegális migráció kiegyensúlyozása a kiadott tartózkodási engedélyek alapján számolt legális migrációhoz köthető, hiszen amíg a líbiaiak számára elenyésző mértékben (5000 fő alatt) bocsátott ki az olasz belügyminisztérium tartózkodási engedélyeket, a marokkóiak esetében ez a szám meghaladta a 370 ezret, ez az oka annak, hogy a migrációs alszempontban Líbia relatív fontossága nem előzi meg jelentősen a többi vizsgált országot.

9. ábra: Földközi-tengeri migrációhoz kötődő olasz nemzeti érdekek 2011–2021 (%)
Forrás: TAKÁCS 2023: 75

³³ DINOLFO–INDELICATO 2021.

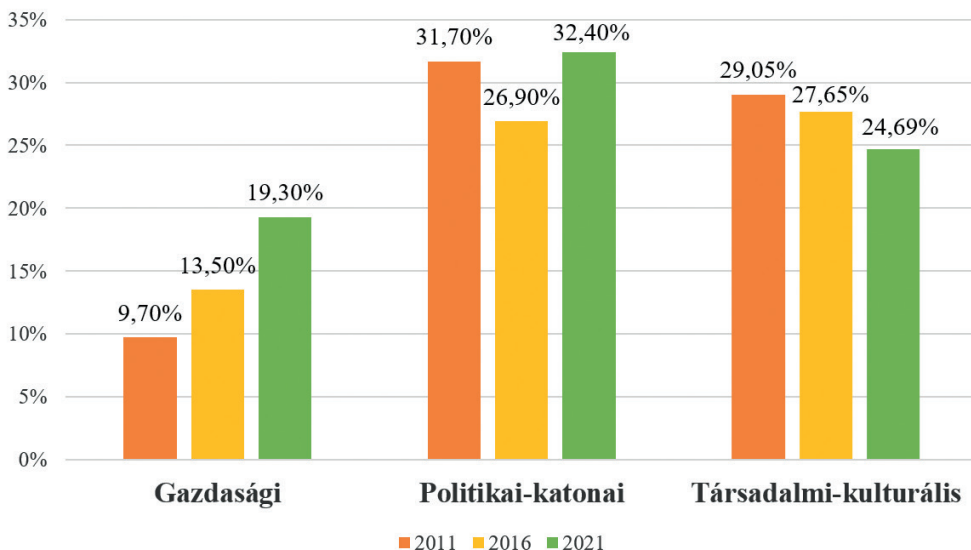

10. ábra: Tengeri úton érkező illegális migráció Olaszországba 2011–2021 (%)
 Forrás: TAKÁCS 2023: 75

Az összes – tehát minden nagy szempont alá tartozó – alszempont vizsgálata alapján az állapítható meg, hogy a migráció az a terület, ahol az olasz érdekek leginkább Líbiára koncentrálnak: 2011-ben és 2016-ban is több mint 50% volt Líbia relatív fontossága, ha csak az illegális migrációt vizsgáljuk, a legális migrációt nem, ez az arány még nagyobb, 2016-ban pedig kiemelkedően magas, 95% feletti. Annak ellenére, hogy a migráció – a többi vizsgált országhoz képest – rendkívüli módon Líbiához köti Olaszországot, ez nem egy *single issue* kapcsolat a két ország között, hiszen más szempontban is van olyan terület (például történelmi-politikai relevancia, stratégiai relevancia), ahol Líbiához kötődik a legtöbb olasz érdek, a különbség csupán annyi, hogy a migráció terén sokkal erősebb ez a kapcsolat, mint a többi területen.

Összességében az AHP módszerrel átfogó szempontrendszer alapján lehet megállapításokat tenni az olasz nemzeti érdekek területi elhelyezkedésére vonatkozóan. A három nagy szempont közül két szempont alapján (társadalmi-kulturális és politikai-katonai) Líbiához kötődik a legtöbb olasz érdek. A gazdasági érdekek kapcsán az olasz érdekek nagyrészt Algériára koncentrálnak, ebben nagy szerepe van az onnan érkező kőolajnak és földgáznak, de az ide irányuló olasz export és közvetlen külföldi tőkebefektetés is a teljes vizsgált időszakban nagyobb volt, mint a többi ország esetében. Ha csak a Líbiához kötődő nemzeti érdekek százalékos arányát nézzük, gazdasági téren – ellentétben a társadalmi-kulturális és a politikai-katonai szempontokkal – Líbia szerepe az arab tavaszt megelőző időszakhoz képest nagyon lecsökkent 2011-ben. 2011-től kezdve a gazdasági szektorban Líbia relatív fontossága folyamatosan nő, de az arab tavasz előtti fontosság újbóli elérése a közeljövőben nem tűnik valószínűnek, a kőolaj és a földgáz miatt azonban nem várható az sem, hogy Líbia a gazdasági szektort tekintve közép- és hosszú távon irrelevánsá válik Olaszország számára. A politikai-katonai mutatók tekintetében az enyhe százalékos csökkenés a vizsgált évtized közepén (2016) nem jelent releváns változást, 2021-re a politikai és katonai

szektorban Líbia relatív fontossága enyhén meghaladta az arab tavasz időszakát. Az előző két szemponthoz képest társadalmi-kulturális szempontból a Líbiához kötődő érdekek kis mértékben ugyan, de folyamatosan csökkentek, ezen belül a migrációs alszempont volt az, ahol kiugró, ellentétes irányú változás volt tapasztalható 2011-hez képest 2016-ban, majd a vizsgált időszak végére (2021-re) ez az érték is a 2011-es szint körül konszolidálódott (lásd a migrációs statisztikákat) (11. ábra).

11. ábra: A Líbiához kötődő olasz nemzeti érdekek arányának változása 2011–2021
Forrás: TAKÁCS 2023: 77

Összefoglalás

Az euromediterrán irányú érdekérvényesítés és hatalmi erőkitetés racionális stratégia az olasz nemzeti érdekek érvényesítése és az ország nemzetközi súlyának növelése szempontjából: földrajzilag körülírható, alapvető fontosságú területre vonatkozik, gazdasági és stratégiai célokat egyaránt szolgál, amelyek a külpolitika mellett a belpolitikára is hatást gyakorolnak. A középhatalmakat jellemző kooperatív magatartás a kiterjesztett Mediterráneumban megjelenő kihívások kezeléséhez szükséges, hiszen az a térség, amelyet Róma stratégiai fontosságúnak minősít, nem tekinthető egységesnek, ezért olyan mértékű differenciált megközelítést igényel, amelyre a korlátozott erőforrásokkal és belső problémákkal küzdő Olaszország önmagában nem képes.

A kvalitatív és kvantitatív szempontokat is figyelembe vevő Analytic Hierarchy Process alkalmazásával megállapítható, hogy az olasz külpolitikának elsősorban négy területre kell fókuszálnia: az észak-atlanti térségre, a MENA régióra, a „tizenötök Európájára” és a Balkánra, hiszen a legtöbb nemzeti érdeke ide köti az országot. Ezek közül a MENA és a Balkán a kiterjesztett Mediterráneum térségébe sorolható,

a mediterránizmus mint önálló külpolitikai irány elfogadása tehát megalapozott. Ha azonos módszertant alkalmazva vizsgáljuk a szűken értelmezett mediterrán térséget – a Földközi-tenger déli partján fekvő öt államot –, az állapítható meg, hogy politikai-katonai szempontból Olaszország számára Líbia a legfontosabb állam. Gazdasági szempontból Algériához a többi országhoz képest több érdek fűződik, de a Líbiához fűződő érdekek sem elhanyagolhatók. Bár a két ország közti gazdasági kötődés egyelőre távol van az arab tavasz előtti szinttől, a Líbiából importált energiahordozók növekedése az ország relatív fontosságának erősödését vonja magával. A biztonság társadalmi szektorát vizsgálva Líbia relatív fontosságának minimális csökkenése figyelhető meg, az e területen vizsgált illegális migrációs alszempontban azonban a teljes vizsgált időszakban a Líbiához kötődő olasz nemzeti érdekek voltak a legerősebbek.

Irodalomjegyzék

- ALCARO, R. (2010): Catching the Change of Tide. Italy's Post-Cold War Security Policy. *The International Spectator*, 45(1), 131–145. Online: <https://doi.org/10.1080/03932720903562601>
- ALIBONI, Roberto et al. (2017): Conflict in Libya: A Multidimensional Crisis State of Play and Paths towards a Sustainable Peace. *IEMed*, 2017. október 16. Online: www.iemed.org/publication/conflict-in-libya-a-multidimensional-crisis-state-of-play-and-paths-towards-a-sustainable-peace/
- ANDREATTA, Filippo (2008): Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension. *Journal of European Integration*, 30(1), 169–181. Online: <https://doi.org/10.1080/07036330801959564>
- BALOGH István (2013): Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 6(3–4), 36–56.
- BONO, Salvatore (2005): *Tripoli bel suol d'amore. Testimonianze sulla guerra italo-libica*. Rome: Isiao.
- BONVICINI, Gianni – COLOMBO, Alessandro (2011): *La politica estera dell'Italia, Edizione 2011*. Bologna: Il Mulino.
- BORGOGNI, Massimo – SOAVE, Paolo (2015): *Italia e Libia. Un secolo di relazioni controverse*. Ariccia: Aracne Editore.
- BOZZO, Luziano – SIMON-BELLI, Carlo – BATAACCHI, Pietro (2008): Metodologia per la definizione degli interessi nazionali: le Matrici. In JEAN, Carlo (szerk.): *Geopolitica economica*. Milano: Franco Angeli, 53–90.
- BRIGHT, J. (1968): *Technological Forecasting for Industry and Government*. Englewood Cliffs, Prentice Hall.
- BURCHILL, Scott (2005): *The National Interest in International Relations Theory*. New York: Palgrave Macmillan. Online: <https://doi.org/10.1057/9780230005778>
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole – DE WILDE, Jaap (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers. Online: <https://doi.org/10.1515/9781685853808>
- BUZAN, Barry – WÆVER, Ole (2003): *Regions and Powers*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252>

- CARBONE, Maurizio (2008): Beyond the Three Circles: Italy and the Rest of the World. *Journal of Modern Italian Studies*, 13(1), 1–5. Online: <https://doi.org/10.1080/13545710701816786>
- CARBONE, Maurizio (2011): Introduction: Understanding Italy's Role on the World Stage. In CARBONE, Maurizio (szerk.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*. Lanham, MD: Rowman, 1–22.
- CROCI, Osvaldo – LUCARELLI, Sonia (2010): Introduction: Italy in the Eyes of Others. *Modern Italy*, 15(3), 251–257. Online: <https://doi.org/10.1080/13532944.2010.490346>
- CROCI, Osvaldo – VALIGI, Marco (2013): Continuity and Change in Italian Foreign Policy: The Case of the International Intervention in Libya. *Contemporary Italian Politics*, 5(1), 38–54. Online: <https://doi.org/10.1080/23248823.2013.781373>
- CROCI, Osvaldo – FORADORI, Paolo – ROSA, Paolo (2011): Italy as a Security Actor: New Resolve and Old Inadequacies. In CARBONE, Maurizio (szerk.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*. Lanham, MD: Rowman, 81–102.
- DAVIDSON, Jason W. (2011): Italy and the U.S.: Prestige, Peace, and the Transatlantic Balance. In CARBONE, Maurizio (szerk.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*. Lanham, MD: Rowman, 143–160.
- DINOLFO, S. – INDELICATO, M. (2021): Cambiano le rotte dei migranti: cosa c'è dietro il boom di sbarchi. *Il Giornale*, 2021. április 20. Online: www.ilgiornale.it/news/cronache/cambiano-rotte-mediterraneo-lallarme-arriva-libia-1938759.html
- DULEBA Szabolcs (2006): A közép- és felső vezetői döntéseket támogató AHP-módszer, és alkalmazása logisztikai szolgáltatók kiválasztására. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*, 37(9), 54–57. Online: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2006.09.05>
- DUNNE, Tim – SCHMIDT, Brian C. (2005): Realism. In BAYLIS, John – SMITH, Steve (szerk.): *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 147–170. Online: <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198825548.003.0008>
- EMILIANI, Marcella (2012): *Medio Oriente, una storia dal 1918 al 1991*. Roma: Laterza.
- ERIKSSON, Mikael (2016): A Fratricidal Libya: Making Sense of a Conflict Complex. *Small Wars & Insurgencies*, 27(5), 817–836. Online: <https://doi.org/10.1080/09592318.2016.1208794>
- GAISER, L. (2005): Interessi nazionali: genesi storico-politica. In JEAN, Carlo – NAPOLITANO, Ferdinando (szerk.): *Interessi nazionali: metodologie di valutazione*. Milano: Franco Angeli, 13–29.
- GAZDAG Ferenc (2007): *Magyarország érdekei és ezek érvényesítésének lehetőségei a nemzetközi szervezetekben (NATO, EU)*. Online: www.grotius.hu/doc/pub/UIVMVC/83%20gazdag%20ferenc%20%20vita%20a%20magyar%20kpol.pdf
- GOLDSTEIN, Joshua S. – PEVEHOUSE, Jon C. (2008): *International Relations*. New York: Pearson Longman.
- HERMANIN, Costanza (2019): *Immigration in Italy between Two Elections. Between Myths and Reality*. Friedrich-Ebert Stiftung. Online: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/rom/15603.pdf>
- HOFFMANN, Stanley (1995): *The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964–1994*. Boulder, CO: Westview Press. Online: <https://doi.org/10.4324/9780429310652>

- HORVÁTH Jenő (2012): Líbia története az olasz gyarmati korszakban (1911–1947). *Grotius tanulmányok*. In MAJOROS István (főszerk.): *Háborúk, békék, terroristák. Székely Gábor 70 éves*. Budapest: ELTE Új-és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 285–298.
- JEAN, Carlo (2008): I contenuti degli interessi nazionali. In JEAN, C. (szerk.): *Geopolitica economica*. Milano: Franco Angeli, 31–34.
- JOFFÉ, George (2020): Where does Libya go now? *The Journal of North African Studies*, 25(1), 1–7. Online: <https://doi.org/10.1080/13629387.2020.1689806>
- LOMBARDI, Ben (2011): The Berlusconi Government and Intervention in Libya. *The International Spectator*, 46(4), 31–44. Online: : <https://doi.org/10.1080/03932729.2011.628090>
- MIRANDA, Valérie (2011): *Striking a Balance Between Norms and Interest in Italian Foreign Policy: The Balkans and Libya*. IAI Working Papers, 11/11. Online: www.iai.it/sites/default/files/iaiw1111.pdf
- MOLNÁR Anna (2019): Italy and the Mediterranean Refugee Crisis. In TANÁCS-MANDÁK, Fanni (szerk.) *Identity crisis in Italy*. Budapest: Dialóg Campus, 149–165.
- MOLNÁR Anna et al. (2022): The Internationalisation of the Conflict in Libya. *AARMS*, 20(3), 97–132. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2021.3.7>
- MORGAN, Patrick (2007): *Security in International Politics: Traditional Approaches in Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- NORMAN, C. D. – HELMER, O. (1951): *The Use of Exports for the Estimation of Bombing Requirements*. Santa Monica: RAND Corporation.
- PARSI, V. E. (2016): Italy's Foreign Policy Game: Moving without the Ball. In CARBONE, Maurizio – PIATTONI, Simona (szerk.): *Italian Politics: Governing Under Constraint*. Vol. 31. New York: Berghahn, 118–134. Online: <https://doi.org/10.3167/ip.2016.310108>
- RAPCSÁK Tamás (2007): *Többszempontú döntési problémák*. Egyetemi oktatáshoz segédanyag, Budapesti Corvinus Egyetem.
- JACKSON, Robert – SØRENSEN, Georg (2003): *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press.
- SAATY, Thomas L. – VARGAS, L. G. (2001): *Models, Methods, Concepts and Applications of Analytical Hierarchy Process*. International Series in Operations Research and Management Sciences. Boston–Dordrecht–London: Kluwer Academic Publishers. Online: <https://doi.org/10.1007/978-1-4615-1665-1>
- SAATY, Thomas L. (1990): *Decision Making for Leaders: The AHP for Decisions in a Complex World*. Pittsburgh: RWS Publications.
- TAKÁCS Lili (2023): *Olaszország Líbia-politikája 2011-2021 között, különös tekintettel a kül- és biztonságpolitikai szempontokra*. Doktori értekezés. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.
- VAIDYA, Omkarprasad S. – KUMAR, Sushil (2006): Analytic Hierarchy Process: An Overview of Applications. *European Journal of Operational Research*, 169(1), 1–29. Online: <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2004.04.028>
- VARVELLI, Arturo (2010): Italy and Libya: Renewing a Special Relationship. *The International Spectator*, 45(3), 117–130. Online: <https://doi.org/10.1080/03932729.2010.504627>
- VASS Mária (2002): *Nemzeti érdekvényesítés a multilaterális diplomáciában*. PhD-értekezés. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem.